

Н. І. ГОЛОВКО, канд. пед. наук
(Президентський університет МАУП, м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 6, с. 155–157

Формування творчої особистості — надзвичайно актуальна проблема сучасності.

Творчість — складне і водночас комплексне явище, зумовлене розмаїттям соціально-психологічних передумов. Вона є умовою становлення, самопізнання і розвитку особистості.

У складних умовах, що постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування і використання нових ідей і задумів, нових підходів і рішень.

Під творчістю вчені-психологи вбачають передусім процес створення нового, корисного продукту. Ю. Л. Трофімов за обсягом принципової новизни результату виокремлює чотири рівні творчості. Перший, найвищий рівень, характеризує процес творчості, який приводить до принципово нового результату, нового для всього людства. Це твори геніальних письменників, художників, композиторів, винаходи та відкриття тощо.

Другий рівень творчості стосується продукту, який є новим для досить великого кола людей, наприклад, для певної країни світу.

Третій рівень характеризує новизну творчого продукту для значно меншого, обмеженого кола людей. Прикладом творчості цього рівня є раціоналізаторська пропозиція, що реалізується, як правило, у межах якогось підрозділу підприємства, у найкращому разі — галузі.

Четвертий рівень стосується творчості, новизна продукту якої є суб'єктивною, відносною, значущою тільки для самої людини, що творить. Однак такий обмежений обсяг цього рівня творчості не заважає йому бути чи не найважливішим, по-

чатковим етапом в оволодінні вищими рівнями творчості, у формуванні вмінь і навичок загальної креативності [4, с. 328]. Але критерії новизни й оригінальності не є єдиними для визначення творчості.

Творчість — це вид людської діяльності, тому вчені наголошують на необхідності виявляти мету творчості (творчого завдання), а також об'єктивні (соціальні, матеріальні) та суб'єктивні (особистісні якості — знання, уміння, позитивна мотивація, творчі якості) передумови для творчості.

Л. О. Пономарьов виокремлює чотири фази проходження функціонування механізму творчості [1, с. 37]: 1) логічного аналізу проблеми — використання наявних знань, виникнення потреби у новому; 2) інтуїтивного розв'язування — задоволення потреби у новому; 3) вербалізації інтуїтивного рішення — набуття нового знання; 4) формалізації нового знання — формулювання логічного рішення.

В. А. Романець поділяє творчий процес на фази: перша фаза (свідома робота) — *підготовка* — особливий дійовий стан, що є передумовою інтуїтивного проблиску нової ідеї; друга фаза (несвідома робота) — *визрівання* — інкубація спрямованої ідеї; третя фаза (перехід несвідомлюваного у свідоме) — *піднесення* — поява ідеї рішення, спочатку у вигляді гіпотези, принципу, задуму; четверта фаза (свідома робота) — *розвиток ідеї*, її остаточне оформлення і перевірка [3, с. 4].

У творчості відбувається формування людини і саме через творчість стає можливим вияв її неповторної індивідуальності, тому головне зав-

дання психології творчості полягає у тому, щоб надати особистості, яка підростає, необхідну допомогу щодо того, як слід рухатись у напрямі до розгортання своїх творчих можливостей.

Творчість не виростає на порожньому місці, вона, як правило, притаманна професіоналам своєї справи, які ефективно працюють у відповідній галузі.

Вирішальну роль у творчому процесі відіграє розумова діяльність, що органічно поєднує в собі логічне мислення, уявлення, інтелект. Творча уява вимальовує нові, оригінальні образи та ідеї. Саме вона, доповнюючи творче мислення і взаємодіючи з ним, становить основу людської творчості.

Розвитку творчої уяви, зокрема, дитини, сприяють казки, художня література, мистецтво, природа тощо. Однак існують і безпосередні прийоми, вправи, виконання яких тренує уяву. Студентам або школярам можна, наприклад, запропонувати тему для невеликого оповідання. Однак розкрити тему потрібно так, щоб усі події були описані у зворотному порядку. Така вправа, безумовно, тренує розвиток уяви, оскільки для того, щоб повернути події назад, потрібно дуже детально уявити собі їх природний хід.

Творчій особистості властивий ансамбль, своєрідне поєднання здібностей. Правильне виховання сприяє інтелектуальному, творчому розвитку особистості. Мисленнєві здібності краще розвиваються там, де вчитель правильно організовує навчальну діяльність, залучаючи до процесу навчання проблемні ситуації, сприяючи самостійному розв'язанню творчих завдань, спонукаючи учнів до постановки гострих питань. Інтелектуально-творчий розвиток особистості учнів, студентів є одним із найважливіших завдань навчально-виховної роботи навчальних закладів.

Для розвитку творчої уяви перед учнем, студентом треба ставити завдання, для розв'язання яких він має відшукати власні, не відомі вчителю засоби.

Поняття завдання та процесу його розв'язання, творчого мислення широко використовуються у проблемному навчанні. Організація такої діяльності школяра, студента сприяє не тільки засвоєнню ними знань, умінь, навичок, а й розвиває творчі здібності, формує творчий потенціал. В основі концепції проблемного навчання лежить поняття навчально-творчого завдання, тобто форми організації змісту навчального матеріалу, за допомогою якого педагог створює для школярів, студентів проблемну (творчу) ситуацію, безпосередньо або опосередковано задає мету, умови

та вимоги навчальної діяльності з елементами суб'єктивної творчості.

Можливості такої організації навчального матеріалу досить широкі та різноманітні, оскільки можна підібрати й розробити багато типів і видів творчих завдань залежно від мети розвитку певних компонентів творчого потенціалу. Так, відповідно до класифікації В. І. Андреева завдання з явно вираженою суперечністю (завдання-парадокси, антиномії) сприяють виробленню вміння бачити суперечності, формулювати проблему, завдання з конкретно заданою інформацією (неповною, зайвою, суперечливою тощо) сприяють розвитку здатності відшукувати потрібну інформацію й використовувати її, завдання з прогнозуванням (прогресивного або регресивного) розвивають здатність генерувати гіпотези та ін. Класифікація В. І. Андреева виокремлює 15 типів творчих завдань (кожне з яких налічує до 8–10 видів) і є, як зазначає автор, відкритою, тобто може доповнюватися іншими типами.

Специфічне поєднання різних властивостей розуму, їх стійкий вияв у процесі розв'язування різних завдань характеризують стиль інтелектуальної діяльності, той самий "єдиний інтелект" особистості, за допомогою якого людина не тільки пізнає, а й перетворює навколишній світ, активно впливає на нього, будує стратегію свого життя і реалізує її впродовж багатьох років. Найвищим ступенем розвитку інтелекту є така його структура, що забезпечує творче перетворення дійсності, творчість у її різноманітних видах і виявах.

Тільки така творча робота, яка стає справою життя, знаходить своє рішення, бо вона цілком захоплює особистість, усю діяльність, свідомість і підсвідомість творчої людини.

Отже, безпосередньо навчати творчості неможливо. Щоб описати процеси формування здатності до творчості, використовується ідея, поняття тренінгового впливу. Інтелектуально-творчий рівень, тобто розгорнуту систему гнучких впливів на особистість, спрямовану на формування здатності до творчості, слід відрізнити від прийомів, або методів, активізації творчості "під конкретну задачу", тобто методів пошуку конкретного технічного або наукового вирішення.

На заняттях, присвячених розвитку творчості, необхідно передусім створити вільну ігрову атмосферу, спрямовану на забезпечення комфортності спілкування, впевненості у своїх силах, творчих можливостях і відповідному потенціалі інших членів групи. На цій базі вже можна продовжувати роботу щодо тренінгу спеціальних творчих моментів (скажімо, бачення завдання й само-

стійна постановка, формування задуму тощо) в ігрових та інших умовах.

Творче мислення разом із творчою уявою — це психологічна основа людської творчості, джерело інновацій у всіх сферах діяльності людини.

Системи творчого тренінгу, як правило, містять у собі комбінації багатьох методів, вони орієнтовані не на конкретний результат, а на поштовх до творчості, нагромадження відповідного потенціалу, відстрочену творчу ефективність.

Література

1. *Пономарев Л. А.* Психология творчества. — М., 1976.
2. *Развитие творческой активности школьников* / Под ред. А. М. Матюшкина. — М., 1991.
3. *Романець В. А.* Психологія творчості. — К., 2001.
4. *Трофимов Ю. Л.* Техническое творчество в САПР (психологические аспекты). — К., 1990.